FRANC. ERN. BRUCKMANNI, MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CUR. ET SOC. REG. PRUSS. SCIENT...

FRANC. ERN. BRVCKMANNI,

MED. DOCT. ACAD. CÆSAR. NAT. CVR. ET SOC. REG. PRVSS. SCIENT. COLLEG. ET PRACTIC. WOLFFENB.

EPISTOLA ITINERARIA I.

DE

BIBLIOTHECIS VINDOBONENSIBVS PRAECIPVIS,

AD

VIRVM NOBILISSIMVM ATQVE AMPLISSIMVM DOMINVM

DOMINVM

LAVRENTIVM HERTEL,

SERENISS. DVCIS BRVNSV. ET LVNEB. CONSILIARIVM A LEGATIONIBVS SPLENDIDISSIMVM ET BIBLIOTHECAE GVELPHERBYTANAE PRAEFECTVM ET DIRECTOREM CELEBERRIMVM,

FAVTOREM OMNI AMORIS ET HONORIS GENERE MAXIME PROSEQVENDVM.

CVM FIG. ÆN.

WOLFFENBVTTELAE, ANNO CHRISTI 1728.

VIR NOBILISSIME ATQVE AMPLISSIME,

FAVTOR OMNI HONORIS ET AMORIS CVLTV MAXIME DEVENERANDE!

CVm hinc inde amici eruditi, qui quasdam de itinere nostro per Germaniam & Hungariam Annis 1723, 1724 & 1725, cupiditate admiranda naturæ & artis videndi facto, observationes in sic dictis Uratislaviensium Annalibus Physico-Medicis (vulgo Sammlungen von Natur und Medicin, wie auch hierzu gehörigen Kunst- und Literatur-Geschichten / rc.) non sine voluptate viderunt, rogaverunt, ut totum itinerum nostrorum cursum cum observationibus & Physicis & Medicis, & Politicis & Literariis & reliquis tunc temporis nobis obviis factis cum orbe curioso erudito communicare non detrectaremus, eorum petitis satisfacere & gratificare libenter proposuimus. Uno volumine statim certe prodirent totum diarium, omniaque lectu memoratuque digna a nobis observata, dummodo bibliopola quidam sumtus subministrare vellet, horum autem defectu, animum induximus: ad modum epistolarum itinerariarum Tollii, memoratu dignissima in certas quasdam breves epistolas distribuere & in commune conferre.

ferre. Prima hinc epistola de Bibliothecis Vindobonensibus ad TE, VIR NOBILISSIME atque AMPLISSIME, *Bibliothecæ Guelpherbytanæ Præfecte celeberrime*, dirigitur, nec ingrata speramus TIBI fore, quæ de his, cum bibliothecas in deliciis maximopere habeas, observavimus & TEcum communicavimus. Primo merito loco stant binæ *Bibliothecæ Cæsareæ*, antiqua nempe & nova, prior dicitur communiter magna, sita e regione domus pilæ lusui dicatæ; Codices & libri, quorum volumina plus quam 100000 numerantur, in varia conclavia sunt distributi; hic videndus & legendus omnium facultatum, omnium scientiarum, omnium artium, omnis literaturæ ditissimus thesaurus librorum, & impressorum & manuscriptorum; ad ligaturam quod attinet, non una eademque, mox enim occurrit volumen albissima nitidissimaque charta pergamena tectum, mox aliud durissimo suillo corio inclusum; mox aliud eleganti Gallico & Anglico vestitu superbum, & sic porro. Liber rarissimus, quem Bibliothecæ Secretarius, cum de Galeni prosapia nos esse inaudivisset, nobis monstravit, erat vetustissimus codex Dioscoridis Græcus, quem non in hac tantum instructissima Bibliotheca, sed & in tota Europa rarissimum librum manuscriptum esse referebat. Forma externa erat folii majoris, literæ autem solitis omnes multo majores chartæ pergamenæ optimæ inscriptæ, figuræ autem plantarum & icones elegantissimæ, multo studio & labore assiduo ad vivum coloribus optimis & suavissimis depictæ, oculis arridebant; Codicem hunc Busbequius in Regno Turcico Constantinopoli apud Judæum quendam invenit, pretio centum Ducatorum aureorum ab eo emit & Bibliothecæ huic inclytæ, tanquam pretiosissimum thesaurum, tradidit, seculo post Christum natum quarto in Græcia confectum, & sic plus quam mille & aliquot centum annos antiquiorem narrabat supra jam dictus Dominus Secretarius. Petrus Lambecius, vir eruditione præclarus, qui, cum secunda & prospera ei in patria sua non affulgerent fata, cum loco & religionem mutavit, Viennæ autem Austriæ studio indefesso & labore incomparabili catalogum & descriptionem Bibliothecæ Cæsareæ augustissimæ moliebatur, edidit quoque VII. tomos librorum Græcorum, restant autem adhuc plures, quorum ne titulo quidem mentionem injecit, in folio; sed dolendum, cum vix hoc nobilissimum & eruditis omnibus exoptatissimum inchoavisset opus, mors filum vitæ nimis cito præsecuit, & sic incompletum ad hæc nostra tempora permansit. Sepósito numero innumero librorum, oculos exhilarabant duo numismatibus, quorum copia 16000. transcendit, & antiquis & hodiernis, & indigenis & exoticis, aureis,

X 2 argen-

argenteis, æreis & ex alio metallo cusis, repleta scrinia, juxta ac res quædam naturales curiosæ & artefactæ antiquæ, de quibus merito recensemus dentem magnæ molis, aliquot librarum civilium pondere, molarem fossilem, quem licet pro giganteo venditant quidam, differentiam tamen inter hunc & elephantinum vix monstrare poterunt. Inter fructus exoticos rariores se offert nux Cocus duplex, seu binæ nuces majores Cocus dictæ ad invicem a natura adnatæ, ac si glutine viscido firmatæ essent. Inter antiquitates videri meretur instrumentum sacrificiis olim Arabibus usitatum, repræsentat securim vel asciam, loco aciei chalibeæ est lapis in formam Cerauniæ exasciatus & fabricatus, materia autem ejusdem videtur marmor nigricans vel serpentinum; manubrium ligneum in parte superiori, lapidi vicina, ornatu laneo variegato vestitur. Nec ex memoria deponendum vitrum quoddam pellucidum vel potius crystallum magicum, per quod venefici & magi apparitiones diaboli videre, conversationes & colloquia cum spiritibus malæ & damnatæ notæ habere solere creduntur. Posterior Bibliotheca Cæsarea Vindobonensis, quæ respectu prioris parva est, locum in præsenti habet in Palatio Cæsareo, numerat tantum 12000. volumina, cum e contrario libri prioris augustæ bibliothecæ, mox ante paululum adumbratæ, nondum unquam exacte numerati sint, quapropter nec certum & definitum de iis numerum exhibere possumus, hoc interim certum manet, eam ex plus quam 100000. voluminibus constare. Hunc posteriorem librorum apparatum gloriosissimus Romanorum Imperator, semper augustus, *Carolus VI.* pro 300000. thaleris Anno 1720. modo emit, cum antea ad Illustrissimum Baronem de Hohendorff Bruxelensem pertineret, cum autem hic tunc temporis, Annis 1723. & 1724. nondum ex cistis, in quibus Viennam Austriæ transportatus, expositus erat, eum videre non licuit. Anno 1723, 1724 & 1725 ædificium, admodum splendidum post Monasterium Ordinis Eremitarum sancti Augustini ad latus Palatii Cæsarei exstruebatur pro capiendis his duabus egregiis bibliothecis, an jam translatæ? pro certo affirmare non quimus. Primarius Cæsarearum bibliothecarum director est Pius Nicolaus de Garelli, Phil. & Med. Doct. Regii primique in Lusitania ordinis de habitu Christi eques & in Patria Bononiensi universitate publicus Med. Prof. Romanorum Imperatoris *Caroli VI.* consiliarius & archiater. Sumtus, quos Sac. Cæsar. Majestas quotannis harum bibliothecarum conservationi & augmentationi dedicavit, summam 12000 florenorum Imperialium implent, quæ partim in salarium datur Directori, Secretariis & bibliothecæ ministris, partim

tim

tim etiam ad emtionem novorum recens editorum librorum & literarum commercium, quod vulgo correſpondentiam vocant, cum eruditis exteris conſervandum, inſervit. Happelius in Relationibus ſuis curioſis Part. II. p. 325. it. Valentini in Muſei Muſeorum Part. II. p. 3. delineationem æri inciſam prioris auguſtæ bibliothecæ quidem dederunt, ſed cum collationem tabulæ æneæ cum bibliotheca ipſa inſtitueremus, nec ullam analogiam invenire poſſemus, firmiter hinc credimus, tales picturas eſſe in cerebro ſaltim natas. Alias quædam legenda de hac inclyta bibliotheca in Edward Browns Itinerario pag. 242. cujus figura eadem nobis eſſe videtur cum ſupra allegata Happelii & Valentini, & in Tollii Epiſt. Itinerar. IV. pag. 99. &c. it. pag. 118. &c. Poſt Cæſareas viſu digna eſt *Bibliotheca Sereniſſimi fortiſſimique Herois, Principis & Ducis Sabaudiæ, Eugenii*, Præſidis Collegii bellici Cæſarei, Generalis locum tenentis & Gubernatoris Belgii Auſtriaci &c. hæc continet omnium facultatum & omnium materiarum ſcientiarumque & artium libros ſelectiores, rariores & pretioſiores, elegantiſſima aurata Gallica tunica veſtitos, inprimis autem ingentem copiam & farraginem codicum Italo ſermone conſcriptorum. Bibliothecarius quoque natus eſt Italus, qui nec Teutonicam, nec Latinam, nec Orientales, nec aliam, niſi patriam Romanam ſermone proferre poteſt linguam; Latinam quidem puer didicerat, cum vero ſpatio 36. annorum eam non eloquutus amplius, jam oblitus eſt. Quæſivimus ex eo inter alia, quinam rariores eſſent libri hujus bibliothecæ? & quidnam præcipue memoratu & notatu dignum de iſta eſſet? ſed reſponſum nobis dedit ex Tacito, & ipſe forſan neſcivit, nec librorum notitiam habuit. Haud paucas jam vidimus bibliothecas, ſed ejusmodi bibliothecarium nullibi invenire contigit. Nil ſic amplius de hac addere poſſumus, quam quod per tria diſtributa ſit conclavia.

De ſequenti, nempe *Windhagiana*, licet non tam ſpecioſa, plura communicabimus. Sub initium adducemus verba Burcardi Gotthelffii Struvii, quæ proſtant in ejus introductione in notitiam rei literariæ & uſum bibliothecarum Cap. IV. de Bibliothecis Germanorum §. 1. pag. 132. Privatis curis collecta Viennæ, ſed publico deſtinata eſt Windhagiana Bibliotheca, Dominicanorum monaſterio nexa. Auctor illius Windhagius, tenui ſorte natus, patronorum liberalitate ad ſtudia incitatus, in tantum promotus, ut Doctoris jura impetraret, Advocati poſtea, & demum Conſiliarii Cameræ munus ſubiret; opibus autem ita creſcebat, ut ſuis nonſolum bene proſpiceret, ſed etiam hanc bibliothecam

 ſuam

suam in usum potissimum studiosorum pauperum destinaret. Patet itaque singulis diebus per certas horas, & facultas utendi libris conceditur, sub banni nota tamen prohibetur, librum exinde nec mutuo sumere. Numerus librorum adeo magnus non est, & potissimum libris juridicis & humanioris litteraturæ quibusdam est referta; singularem habet præfectum, licet etiam Dominicani supremam curam sibi vindicent. Agit de eadem Joh. Christoph. Wagenseilius epistola de Hidraspide sua, & auctor relationis vom Käyserl. Hofe zu Wien pag. 16. His Struvii verbis sequentia addemus: Hæc bibliotheca locum habet in monasterio Dominicanorum, & narratur Dominus Comes de Windhagen, quem Struvius advocatum nominavit, testamento Dominicanis istam consecrasse & dono dedisse. Singulis septimanis per tres dies aperitur, nempe diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, horis antemeridianis a nona usque ad undecimam, pomeridianis vero a secunda usque ad quartam, quo tempore cuilibet intrare permissum est, & quo tempore quoque quilibet apparatu librario pro lubitu uti potest. Continentur libri in tribus sat capacibus conclavibus, primum monstrat Philosophicos & Medicos, nec non Mathematicos, quorum haud parvus adest numerus; aliquot mathematicis instrumentis & machinis referta scrinia; binos haud parvos globos; scrinium dives nummarium, quod oculorum visui offert aliquot millia numismatum, nummos antiquos Hebræorum, Arabum, Græcorum, Romanorum, aliorumque populorum & gentium; Catalogus horum manuscriptus sat prolixum præbet librum in folio, quem ibi videre licet. Duos embryones aliquot mensium in spiritu vini balsamico asservatos, quorum uni sequens adjecta est inscriptio:

Generatio mea ablata est, & convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum.

Isaiæ Cap. XXXVIII. vers. 12.

Mein Geburth ist von mir hinweg genommen/ und zusammen gewicklet/ wie ein Hirten Hütlein.

Alteri vero:

Præcisa est velut a texente vita mea, dum adhuc ordirer, succidit me.

Isaiæ Cap. XXXVIII. vers. 12.

Mein Leben ist gleichwie von einem Weber abgeschnitten/ er hat mich abgehauen/ da ich erst anfing.

Aliquot

Aliquot brutorum sceleta; monstrum humanum, sectione Cæsarea, matre mortua, ex utero in lucem tractum, duobus capitibus, quatuor manibus & tribus pedibus, absque ullo gene- vid.Fig. rationis organo, quod cum rarissimum sit, copiam ejus depictam ærique incisam simul adjecimus. Bibliothecæ præfectus nullam nobis dare poterat informationem, unde & quo tempore? firmiter autem credimus, esse idem monstrum, cujus Theatrum Europæum Part. II. Anno 1631. pag. 510. sequentibus mentionem injecit. d. 28. Nov. 1631. ist zu Wien vor dem Schottenthor ein monströsische Geburt an die Welt gebracht worden/ mit 4. Händen/ 2. Köpffen und 3. Füssen/ hat 2. Tage gelebet/ und ist von viel 1000. Menschen mit grossen Schrecken und Entsetzen angeschauet worden. Parallelum monstrum huic ferme plane simile videndum erat Anno 1642. Mense Mart. in Comitatu Hanoviensi, cujus etiam mentio injecta est Theatro Europæo part. IV. pag. 813. 814. cum fig. Tria lege artis optime combinata sceleta masculini generis, primo inscripta leguntur hæc verba:

Omnia ossa dicent, Domine, quis similis tibi?

Psalm. XXXIV. vers. 10.

Alle Gebeine sollen sagen/ Herr! wer ist dir gleich?

Secundo, cujus corpus capite truncatum:

Justus Dominus concidit cervices peccatorum.

Psalm. CXXVIII. vers. 4.

Der Herr/ der gerecht ist/ hat den Nacken der Sünder abgeschnitten.

In conclavi secundo asservantur libri Juridici, duo globi minores ac scrinium variis rebus naturalibus, præcipue mineralibus, refertum, quod vero, cum neque inspector neque minister mineralium istorum notitiam haberent, erubescebant monstrare, & sic contenta istius scrinii non vidimus. Tertium & ultimum conclave continet libros Romano-catholicos, insimul & prohibitos hæreticosque. Bibliothecæ præsunt duo bibliothecarii, alter religiosus Dominicanorum ordini adscriptus, alter non religiosus (ein geistlicher und weltlicher Bibliothecarius) & unus minister Bibliothecæ, qui jussus libros porrigit & monstrat.

Sequitur quarta & ultima Vindobonensis bibliotheca, memoratu digna, possessor est perillustris, magnificus, spectabilis & excellentissimus Dominus *Pius Nicolaus de Garelli*, Phil. & Med. Doct. Regii, primique in Lusitania ordinis de habitu Christi eques, in patria Bononiensi Universitate ad cathedram eminentem conductus publicus & primarius

Med.

Med. Prof. Augustissimi Romanorum Imperatoris atque catholici Hispaniarum Regis *Caroli VI.* consiliarius & archiater, Cæsarearum bibliothecarum primarius director, nec non inclytæ Facultatis Medicæ Viennensis Decanus spectabilis. Hic vir perillustris inter omnes eruditos, qui Viennæ Austriæ degunt & vivunt, instructissimam & optimam habet bibliothecam ex rarissimis & selectissimis libris conflatam, non impressis tantum, sed & manuscriptis. Parens ejus, Joh. Baptist. de Garelli, pariter personæ Cæsareæ Majestatis Archiater eam colligere incepit, filius vero antedictus postea, cum iter faceret per totam Germaniam, Belgium, Angliam, Galliam, Portugalliam, Hispaniam, Italiam, aliasque Europæ provincias multo auctiorem & locupletiorem eam reddidit; felix ille, qui gratiam habet videndi istam, nec non rarithecium rerum naturalium curiosarum omnium naturæ regnorum, præcipue vero marini, quarum admodum magnum cumulum in itineribus suis acquisivit. Vir est occupatissimus, quapropter raro contigit, aliquid apud eum videre; specialia hinc de hac inclyta bibliotheca & admodum celebri adducere non possumus. Hæc sunt, quæ de bibliothecis Vindobonensibus Annis 1723 & 1724, quibus Viennæ viximus, inaudivimus partim, partim & vidimus. Vale, *Vir Nobilissime atque Amplissime*, vive diu, reipublicæ literariæ ornamento & bibliothecæ Guelphicæ augmento.

Wolffenbüttelæ d. 1. Octob. 1728.

